

Európa lassú ébredése – az európai válságok társadalmi és a politikai következményei

„Mert a naiv optimista, akinek a reményei füstbe mennek, nevetségessé válik, míg a pesszimistát, ha tévedett is, változatlanul a bölcsesség és komolyság aurája övezi. Biztonságosabb tehát az utóbbi magatartást választani” (Francis Fukuyama: A történelem vége és az utolsó ember)

A Political Capital és a Friedrich-Ebert-Stiftung tanulmánya

2022. szeptember

Tartalom

Vezetői összefoglaló	3
Bevezetés	5
Tökéletes vihar Európában?.....	6
Az elmúlt évben zajló politikai válságok, kormányválságok és az intézményi bizalom változása	6
Olaszország (2022).....	7
Szlovákia (2022)	7
Bulgária (2022).....	8
Hollandia (2021).....	8
Románia (2021).....	8
Svédország (2021).....	8
Egyesült Királyság (2022).....	9
Montenegró (2022)	9
A szélsőjobboldal erősödése. Van-e fasiszta veszély Európában?.....	12
Európa lassú ébredése - az EU-ba vetett bizalom változása	15
Járványkezelés - közös vakcinabeszerezés.....	15
Az orosz invázióra adott válasz és a szankciós politika megítélése	16
Energiakrízis kezelése	18
Nehéz hónapok következnek.....	19

Vezetői összefoglaló

Az elmúlt évek válságai komolyan próbára tették az európai kormányok és az uniós intézmények válságkezelési képességeit. A válságok kapcsán számos politikus és kommentátor vizionálta az EU szétesését és Európa történelmi szintű gyengülését. Ugyan a koronavírus első évében úgy tűnt, hogy az euroszeptikus megszólalóknak még igazuk is lehet, mára azonban az látszik, hogy Európa eddig nem várt egységben volt képes szembenézni az előtte álló válságokkal. A kérdés, hogy a most elmélyülő energia- és gazdasági válság mellett is fennmarad-e az egység, vagy felerősödnek az Európát szétfeszítő erők.

A koronavírus-válság kezelése összességében megemelte mind a nemzeti kormányokba, mind az uniós intézményekbe vetett bizalmat. A legfrissebb, 2022. júliusi adatok szerint az európaiak 34%-a bízik nemzeti kormányában, míg az Európai Unió egészében 49%-uk. Míg a járvány háttérbe szorulásával a kormányokba vetett bizalom visszacsökkent a 2019-es szintre, addig az Európai Unióba vetett bizalom hat százalékponttal emelkedett az elmúlt három évben. Természetesen a 27 ország elég változatos képet nyújt, de az egész Unióra vetített adatok a bizalom erősödéséről számolnak be a koronavírus előtti évhez képest.

A félelmekkel szemben egyelőre a szélsőjobbaldali erők sem törtek át uniós szinten az elmúlt három évben, sőt, az Ukrajna elleni orosz invázió számos országban csökkentette a jellemzően oroszbarát szélsőjobbaldali pártok vonzerejét. A válság azonban kétségtelenül jó táptalajt kínál a közeljövőben szélsőjobbaldali és jobbaldali populista erők számára, így bár túlzás az európai szintű „fasiszta veszélyről”, az egyes tagállamok szintjén növekvő kockázatról beszélni reális, és ezt nem is annyira az olasz választás eredménye mutatja, hanem inkább Csehország és Ausztria példája, ahol a legnagyobb a szélsőjobbaldali pártok népszerűség-növekedése.

Az Európai Unió és a NATO az Ukrajna elleni orosz invázióknak köszönhetően egységesebb, mint valaha. Az Ukrajnának nyújtott humanitárius, pénzügyi és katonai segítség, valamint az Oroszország ellen hozott büntetőintézkedések mind azt mutatják, hogy a várokozásokkal ellentétben a Nyugat képes volt gyorsan, egységesen és hatékonyan fellépni egy közvetlen fenyegetéssel szemben. Svédország és Finnország csatlakozása a NATO-hoz pedig komoly stratégiai vereséget jelent Oroszország számára, hiszen a két északi ország az orosz agresszió nélkül vélhetően nem csatlakozott volna a katonai szövetséghez.

Az Ukrajna melletti egységes kiállás, a fegyverszállítások és a meghozott szankciók pedig komolyan korlátozták Oroszország háborús képességeit, valamint mára recesszióba taszították az országot. Több mint 1000 nemzetközi vállalat hagyta el az országot, a technológiai szankciók pedig akár évtizedekig tartó stagnálásra ítélik az orosz gazdaság majdnem minden szektorát, az energiatermeléstől kezdve a hadiiparig.

Az energiaválságot ugyanakkor nem a szankciók okozzák, hanem részben a koronavírus gazdasági utóhatásaiból adódó kínálati hiány, részben pedig az Oroszország által alkalmazott energiafegyver, aminek célja, hogy az alacsony gázszállításokkal kényszerítse térdre Európát az orosz-ukrán háború megnyerése érdekében. Az energiaárak – elsősorban a gázé – radikális emelkedése, az orosz szállítások leállítása azonban várhatóan nem fog jelentős gázhiányt okozni Európában, köszönhetően a tárolók feltöltésének, az energiatakarékosági intézkedéseknek és a beszerzési források diverzifikálásának.

A gázhiány elkerülése ellenére az infláció, és különösen az energiaárak emelkedése komoly kihívások elé fogják állítani a kormányokat. Az árak emelkedése kifejezetten hátrányosan fogja érinteni a legalacsonyabb jövedelemmel rendelkező társadalmi csoportokat, ami egy szociális válság rémével fenyeget, amennyiben a kormányok nem tudják támogatni a leginkább kiszolgáltatott csoportokat. A társadalmi elégedetlenség erodálhatja a kormányokba vetett bizalmat, ami tüntetésekhez, esetleg zavargásokhoz vezethet Európa számos nagyvárosában. A következő hónapok legfontosabb feladata így belföldön a kiszolgáltatott csoportok támogatása, külföldön pedig az Ukrajnának nyújtott támogatások fenntartása lesz a nyugati kormányok számára.

Bevezetés

A koronavírus-járvány, a nyomában kialakult gazdasági és energiaválság és az ezeket fokozó orosz-ukrán háború eszkalálódása komoly kihívás elé állítja a jelenlegi világrendet, és benne a több szempontból is kiemelten érintett Európát. A sikeres és sikertelen járványkezelések, a népszerűtlen korlátozások, a jómódú országokban is jelentkező megélhetési nehézségek, a növekvő infláció, az emelkedő rezsiköltségek, a recesszió réme és az orosz katonai agresszió által aláásott biztonságérzet próbára teszi a világ kormányait. Az akut problémák mellett ráadásul az olyan konstans fenyegetést jelentő jelenségekkel is meg kell küzdeni, mint a klímaváltozás hatásai, amelyek jelentőségét az idei nyáron tapasztalt rendkívüli aszály is Európa-szerte jelezte.

A válságsorozat nem előzmény nélküli. Már a 2008–2009-es globális gazdasági krízis felszínre hozta a világgazdaság sérülékenységét. A koronavírus-járvány pedig még erőteljesebben mutatott rá a globális ellátási láncok hátulütőire, így nem csoda, hogy mindez ismét felerősítette azokat a narratívákat, amelyek keretében, a maga nézőpontjának és érdekének megfelelően számos politikai és véleményformáló prognosztizálja a Nyugat dominálta világrendet, és ennek részeként az európai kormányok és az Európai Unió megrendülését. Sőt, ezek az értelmezések a válságok társadalmi, kulturális és politikai aspektusaival kiegészülve sokszor olyan apokaliptikus forgatókönyveket vetítenek előre, amelyek kifejezetten a Nyugat összeomlásáról és az EU széthullásáról szólnak. Az egyébként NATO- és EU-tag Magyarországon a kormányzati kommunikáció dominanciája miatt különösen erősek ezek a narratívák, és ezek sorában időnként akadnak olyan megnyilvánulások is, amelyek a Nyugat bukásának vizionálásában lekörözik még a putyini dezinformációs gépezetet is.¹

Korántsem csak magyar sajátosságról van azonban szó. A Nyugat alkonyának gondolata, amelyet legtöbbször Oswald Spengler munkásságával kötnek össze a közbeszédben, komoly hagyományokkal rendelkezik az európai eszmetörténetben. Így bár a hanyatlástörténet a második világháború után néhány évtizedre eltűnt az európai közgondolkodásból, az 1990-es évektől visszatért, majd a kétezres évek elejétől ismét egyre meghatározóbbá vált.² A rendszeresen megjósolt összeomlás mindeztidél elmaradt, pedig az Európai Unió születése óta szinte minden évtizedben prognosztizálták már a közösség felbomlását.³ Ennek a koronavírus-járvány időszakát megelőző utolsó nagy hulláma a 2010-es évek elején zajlott, a görög válság idején, amikor például Fareed Zakaria arról írt, hogy Európa 1945 óta a legsúlyosabb kihívással néz szembe, amelyben akár az Európa Unió egész szerkezete felbomolhat.⁴

Az egyes nézőpontokból elkerülhetetlen sorscsapásként vagy egyenes kívánalomként, másoldalról félelemként megfogalmazódó összeomlás-jóslatok több típusba sorolhatók. Vannak:

1. gazdasági megközelítések, amelyek a Nyugat, és benne Európa nyersanyagokban való relatív szegénységét, csökkenő versenyképességét, elkényelmesedését, elöregedését, a várható recessziót, a Kelet gazdasági felemelkedését állítják a középpontba;
2. kulturális megközelítések, amelyek a nemzetközi migrációt, a lakosság „lecserélődését” (great replacement)⁵, az identitásvesztést, a tradicionális értékek állítólagos felbomlását látatják a várható bukás okaként;
3. politikai megközelítések, amelyek a liberális demokráciák válságát és az autokratikus rendszerek felemelkedését hangsúlyozzák.

¹ <https://magyarnemzet.hu/velemen/2022/04/az-elkerulhetetlen-bukas>

² https://www.academia.edu/34850831/Diskurzusok_az_alkonyr%C3%B3l

³ International Studies Review, Volume 14, Issue 2, June 2012, Pages 225–239

⁴ https://www.washingtonpost.com/opinions/europes-real-problem-a-lack-of-growth/2011/10/12/gIQAUKkDgL_story.html?utm_term=.62f7831292c8

⁵ https://www.politicalcapital.hu/konyvtar.php?article_read=1&article_id=2658

A legtöbb bukás-elméletben ezek a megközelítések együttesen jelennek meg. Ahogy egy 2020-ban megjelent tanulmányunkban⁶ írtuk a pesszimista-disztópikus forgatókönyvek jellemzően abból indulnak ki, hogy a gazdasági krízishelyzetek kivételes alkalmat teremtenek az államok vezetői számára új jogi és bürokratikus hatalmi eszköztár kifejlesztésére és normalizálására, melyeket az állampolgárok fokozott manipulálására, kontrolljára használnak fel. Így felerősödnek a tekintélyelvű tendenciák, a hatalmi centralizációs törekvések, és az állampolgárok a nagyobb biztonság reményében szinte önként mondanak le szabadságjogaik jelentős részéről. Az autokratikus rezsimek felemelkedése és az ezeket támogató-befolyásoló hatalmak, mint Oroszország vagy Kína komoly kihívás elé állítják a nyugati intézményrendszert, a „régit” és valamifajta „új”, „alternatív” világrend közötti egyenetlen átrendeződésben öltve testet.

Ebben a tanulmányban nem térünk ki a válságok hatásának minden aspektusára. Három szempontot kiemelve azt vizsgáljuk, hogy Európát tekintve mi mondható el eddig a kormányválságokról, az Európai Unió helyzetéről és megítéléséről, valamint a szélsőjobboldali tendenciák erősödéséről. Tudják-e az európai kormányok sikeresen kezelni a válságok sorozatát? Hogy hatnak a krízisek a közvélemény hangulatára? Beszélhetünk-e a szélsőjobboldal áttöréséről vagy „fasiszta veszélyről”? Megerősödik-e az orosz-ukrán háború hatására Európai Unió szerepe és a további integráció iránti igény vagy háború következményei csak megosztják az Uniót? Ezeket a kérdéseket járjuk körül, hangsúlyozva, hogy az itt leírtak a jelenlegi helyzetre vonatkoznak, a pillanatnyilag látható eseményeken, tényeken és adatokon alapulnak. A jövőre nézve azonban nem hosszabbíthatók meg egyenesen a most tapasztalható tendenciák, hiszen az energiaválság, a háború és a várhatóan elmélyülő gazdasági válság miatt minden prognózis nagyfokú bizonytalanságot mutat.

Tökéletes vihar Európában?

Az elmúlt évben zajló politikai válságok, kormányválságok és az intézményi bizalom változása

Az elmúlt években számos jóslat foglalkozott az európai kormányok lehetséges bedőlésével a koronavírus-járvány kezelése vagy az azt követő gazdasági nehézségek miatt. Annak érdekében, hogy az említett, egész Európát érintő válságok hatását megvizsgálhassuk, áttekintettük a 2020-tól máig lezajlott választások eredményét és a politikai intézményekben – elsősorban a kormányokban – vetett bizalom változását. A kormányokban vetett bizalom, a választási eredmények és a közben esetleg lezajlott kormányválságok okai megmutatják, hogy az európai társadalmak hogyan értékelték az elmúlt évek permanens válságainak a kezelését.

Első körben azokkal az országokkal foglalkozunk, ahol kormányválság alakult ki az elmúlt években. Ilyen országok voltak az EU-n belül: Olaszország, Svédország, Hollandia, Szlovákia, Bulgária, Románia; EU-n kívüli pedig: Montenegró és az Egyesült Királyság. Ezekben az országokban a válsághelyzetek fő forrása a gazdasági bizonytalanság, illetve korábban meglévő strukturális politikai problémák voltak, amelyeket súlyosbítottak a megjelenő válságok. Tehát általában egy válságkezeléssel kapcsolatos intézkedés körüli vita volt ugyan a kormányválság kiváltó oka, de a felszín alatt jellemzően mélyebb

⁶ <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/16375.pdf>

törésvonalak húzódnak meg. Tapasztalhatunk olyan eseteket, amelyek során a választás győztese nem tudtak többséget kialakítani a parlamentben, ilyen volt például Bulgária⁷, vagy éppen Románia esete.⁸

Olaszország (2022)

Olaszországban 2021 elején és 2022 júliusában is kormányválsághoz vezetett a gazdasági válság kezelése. Előbbi esetében a Giuseppe Conte vezette kormány az uniós gazdaságélénkítő csomag felhasználása körüli vitákba és korábbi belső feszültségekbe bukott bele. A gazdasági válság és a koronavírus-járvány teremtette különleges helyzet kezelésére egy nemzeti egységkormány alakult, amelynek a vezetését az Európai Központi Bank korábbi elnöke Mario Draghi vállalta el. 2022 júliusában a kormány egysége azonban megbomlott,⁹ minek következtében a miniszterelnök lemondott, július végén feloszlatták a parlamentet, és szeptember 25-ére előrehozott választásokat írtak ki.

A válság egyértelműen az orosz-ukrán háború által felgyorsult energiaválságból és a szankciópolitika körüli vitákból eredeztethető, valamint abból, hogy sokszínű és széles koalíció adta Olaszország kormányát. A széles és ideológiailag diverz nemzeti egységkormányba eleve kódolva volt a kormányválság lehetősége, hiszen a korábban ellenzékben lévő pártok nem tudták érdemben kritizálni a kormány intézkedéseit, ezért jelentős népszerűségvesztést könyveltek el. Ez különösen igaz volt a Matteo Salvini vezette szélsőjobbaldali Liga pártra, amelynek szavazóinak nagy részét az egyedüli jelentős ellenzéki párt, az Olasz Testvérek szerezte meg, ezzel átrendezve a viszonyokat az olasz szélsőjobbaldalon.¹⁰

Ismert, az olasz politika hagyományosan instabil kormányokat generál, Olaszország permanens kormányválságban él 1948 óta, így a Draghi-kormány szétesése sem volt váratlan. A legutóbbi kormányválság bemutatta, hogy az olasz politika sem képes megküzdeni a növekvő energiaárakkal és az élelmiszer-inflációval.

Szlovákia (2022)

Szlovákiában is elhúzódó kormányválságról beszélhetünk, 2020 márciusa óta három miniszterelnök vezette a kormányt. A kormányválságot a COVID-19 vakcina körüli zűrzavar¹¹ és a korábbi miniszterelnök, Robert Fico körüli botrány csak tetézte¹², amelynek szintén táptalajt biztosított a koalíció sokszínűsége.¹³ Legutóbb 2022. szeptember elején gyengült meg a kormánykoalíció, amikor a belső feszültségeknek miatt a SaS párt kilépett az Eduard Hegel vezette koalícióból. Ennek köszönhetően a hárompárti kormány kisebbségi kormányzásra és előrehozott választásokra kényszerül a következő hónapokban, ugyanis erősen valószínűtlen, hogy a következő másfél évet a kisebbségi kormány át tudná vészelni.

⁷ <https://hu.euronews.com/2022/06/22/megbukott-a-bolgar-kormany>

⁸ <https://hu.euronews.com/2021/11/02/elhuzodo-kormanyvalsag-romaniaban>

⁹ <https://telex.hu/kulfold/2022/07/16/olaszorszag-kormanyvalsag-mario-draghi-conte-salvini-ot-csillag-liga-olasz-testverek-euro-eurozona-gazdasagi-valsag-inflacio-ukrajna-orosz-invazio-haboru>

¹⁰ <https://telex.hu/kulfold/2022/08/26/olaszorszag-valasztas-olasz-testverek-fiverek-meloni-berlusconi-salvini-szelsojobb-orban-fidesz>

¹¹ <https://hu.euronews.com/2021/03/16/vakcinabotran-y-utan-kormanyvalsag-ujabb-miniszter-mondott-le-szlovakiaban>

¹² <https://www.szabadeuropa.hu/a/kormanyvalsag-lett-szlovakiaban-az-elozo-garnitura-elszamoltatasabol/31842958.html>

¹³ <https://www.ludovika.hu/blogok/ot-perc-europa-blog/2022/08/24/kormanyvalsag-szlovakiaban/>

Bulgária (2022)

Bulgáriában Kiril Petkov bolgár miniszterelnök 2021 decembere óta hivatalban levő kormányát már az orosz invázió kezdete óta komoly ellentétek feszítették, de a júniusi kormányválságot végül az Észak-Macedónia uniós csatlakozását övező viták váltották ki.¹⁴ A kormány elveszítette a parlamenti többségét, Bulgária pedig 2021 áprilisa óta a negyedik parlamenti választást volt kénytelen megtartani októberben. A Kirill Petkov, a leváltott miniszterelnök Oroszországot vádolta meg azzal, hogy „hibrid háborús” eszközökkel döntötte meg az orosz energiahordozóknak rendkívül kitett ország kormányát.¹⁵ A bolgár kormány bukásához is hozzájárult az orosz-ukrán háború és az Európában kialakuló energiaválság, de a kormányt eleve egy bizonytalan koalíció tartotta egyben, amelynek a működését számos esetben belső politikai konfliktus nehezítette, például az Ukrajnának nyújtott segítség kapcsán.¹⁶ A kormányválság vélhetően az előrehozott választások után sem oldódik meg belátható időn belül.

Hollandia (2021)

A holland kormány 2021. eleji lemondását nem elsősorban a koronavírus kezelése, hanem egy adóhatósággal kapcsolatos botrány okozta.¹⁷ A két hónapra rá tartott választásokon a korábbi legnagyobb kormánypárt, a VVD ugyan meggyengült, de sikerült megtartani a vezető szerepét, így Mark Rutte a lemondását követően ismét miniszterelnöki megbízást kapott, de egy megváltozott koalíció élén.

Románia (2021)

A 2020. decemberi választások után nehézkesen összeállt román kormánykoalíció egy éven belül megbukott.¹⁸ A koalíción belüli konfliktus forrása egy fejlesztéspolitikai csomag körül alakult ki, közvetlenül nem köthető egyik válsághoz sem. A 2021 októberében kialakult kormányválságnak egy nagykoalíciós (szociáldemokraták, liberálisok és RMDSZ közötti) megállapodás vetett véget novemberben.

Svédország (2021)

A szociáldemokraták vezette svéd kormányt 2021 júniusában leszavazta a svéd parlament egy bizalmatlansági indítvánnyal, miután egy lakhatást érintő törvényjavaslat aláásta a kormányba vetett bizalmat.¹⁹ Mivel azonban a jobboldali ellenzék nem tudott parlamenti többséget szerezni a kormányalakításhoz, ezért újraalakult a szociáldemokraták által vezetett kormány Stefan Löfven miniszterelnökkel az élén. A válságokhoz ugyan ennek a kormányválságnak nem volt köze, de a 2022 szeptemberében tartott parlamenti választásokon azonban a Szociáldemokrata Párt elvesztette a kormánytöbbséget és a Svéd Demokraták által is támogatott jobboldali pártkoalíció veszi át a kormányrudat.

¹⁴ <https://hu.euronews.com/2022/06/22/megbukott-a-bolgar-kormany>

¹⁵ <https://24.hu/kulfold/2022/07/27/bulgaria-elorehozott-valasztas-kiril-petkov/>

¹⁶ <https://www.dw.com/en/bulgaria-ukraine-weapons-exports/a-61750049>

¹⁷ <https://www.bbc.com/news/world-europe-55674146>

¹⁸ <https://www.politico.eu/article/romanian-government-falls-in-no-confidence-vote/>

¹⁹ <https://www.bbc.com/news/world-europe-57553238>

Egyesült Királyság (2022)

Az Egyesült Királyságban a brit miniszterelnökben, Boris Johnsonban vezetői képességei²⁰, botrányai²¹ miatt ingott meg a hitük a kormányban részt vevőknek. Ehhez persze hozzájárul, hogy a botrányok egyike pont a járványkorlátozások közbeni kormányzati mulatozásoknak köszönhető, amellyel maga a kormányfő szegte meg a szabályozást. A kormányfő lemondását követően a kormányzó Konzervatív Párt saját soraiból új miniszterelnököt választott, Elizabeth Tuss személyében.

Montenegró (2022)

A montenegrói kormányválságot bizalmatlansági szavazás idézte elő, ahol a fő konfliktust a regnáló miniszterelnök szerb ortodox egyházzal kötött egyezménye szolgáltatta.²²

A kormányválságok áttekintése megmutatta, hogy bár az Európát sújtó válságok jellemzően katalizátorként hatottak a már zajló kormányválságokra, azok mögött mindig mélyebb strukturális problémák húzódtak meg. A kormányválságok száma nem volt kiugró az elmúlt években, így a félelmek, hogy válságkezelés miatt tömegével fognak kormányok megbukni, egyelőre alaptalannak tűnik.

Emellett a választási eredmények és az intézményi bizalom változásán keresztül vizsgáltuk az európai szavazópolgárok véleményét a kormányok válságkezeléséről. Az adatok alapján azt láthatjuk, hogy a koronavírus-járvány európai kitörését és az első lezárásokat követően, 2020 nyarára az európai kormányokkal szembeni bizalom nem hogy csökkent, de átlagosan 6 százalékponttal nőtt is 2019-hez képest²³, amikor az európai polgárok 34 százaléka bízott a nemzeti kormányában. Ez annak köszönhető, hogy a válságok első szakaszában jellemzően a regnáló kormányok támogatottsága ideiglenesen megnő, ezt a jelenséget a kutatók a „*rally around the flag*” hatásnak nevezik. Ennek megfelelően az év végére ez a megugrott bizalom elkezdett ugyan csökkenni (36%)²⁴, de még mindig magasabb maradt a 2019 őszi állapothoz képest (34%).

A védőoltások megjelenése és az oltási programok kezdete 2021 tavaszára minden országban javított a kormányok megítélésén²⁵, az év végére azonban, a 2021-2022-es télre ez a támogatottság visszakorrigált 35 százalékra, amikor a harmadik hullám, az elhúzódó lezárások és a növekvő energiaárak elkezdtek rontani a közhangulatot.²⁶ A kormányokba vetett bizalom 2022 nyarára újra a járvány előtti 34 százalékra esett vissza összeurópai szinten. A válságkezelés támogatottsága azonban nem csökkent 50 százalék alá. Ennek ellenére elmondhatjuk, hogy a koronavírus-járvány megjelenése által dominált két évben az európai lakosság általánosságban támogatta a regnáló kormányokat.

²⁰ <https://hu.euronews.com/2022/07/06/kritikusai-szerint-boris-johnson-nem-melto-a-miniszterelnoki-szekre>

²¹ <https://hu.euronews.com/2022/07/07/johnson-feladom-a-vilag-legjobb-allasat>

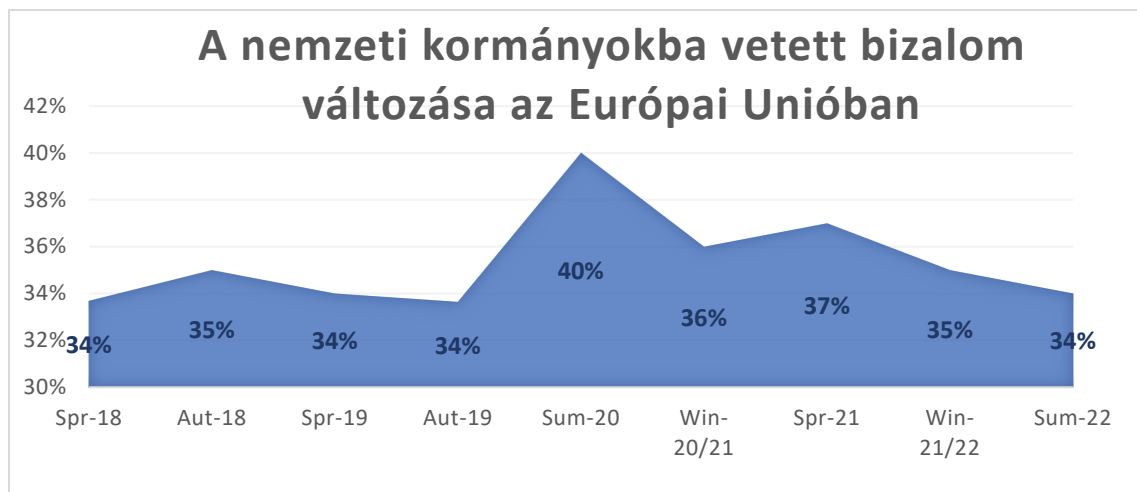
²² <https://hu.euronews.com/2022/08/20/montenegro-megbukott-a-kormany>

²³ <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2262>

²⁴ <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2355>

²⁵ <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2532>

²⁶ <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2553>

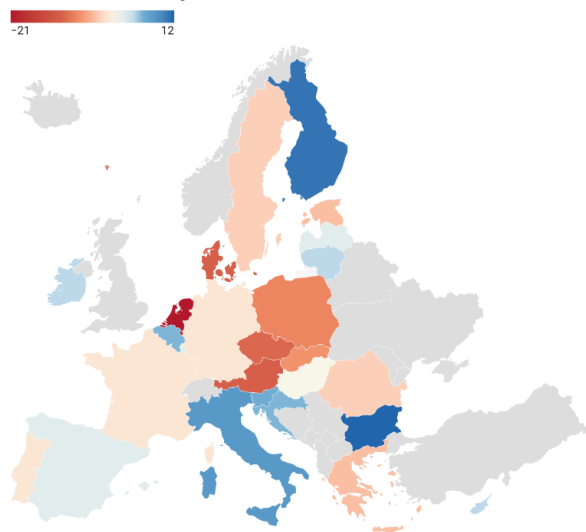
Természetesen az egyes országokban a támogatottság változása eltérő volt. Az európai országok kevesebb mint felében csökkent a kormányba vetett bizalom 2019 őszéhez képest, a legtöbb országban mérsékelten, de néhány országban (Hollandia, Csehország) egészen radikálisan.

Csehországban ez annak köszönhető, hogy a koronavírus-járvány előtti és utáni fél évben a cseh kormányba vetett bizalom kiemelkedően magas, az EU-csatlakozás óta legmagasabb szinten, 40 százalékon volt. A második hullám pusztítása ezt a támogatottságot 2021 elejére teljesen erodálta, a támogatottság 21 százalékot esett. A támogatottság az oltási kampány elindulását követően 2021 tavaszára helyreállt a korábban megszokott 28-30 százalékos szintre, ami azóta is stabilnak tűnik. Emellett azonban már a helyhatósági választásokon is látszik, hogy a korábban leváltott és most ellenzéki ANO párt sikeresen kampányolt az energiaválság témájával, és sikerült is a nagyvárosok többségében nyernie. Ez egy komoly jelzés a kormánykoalíciónak Prágában.²⁷

Hollandiában ezzel szemben a járvány előtt megszokott közel 60 százalékos támogatottság omlott össze a járvány alatt. A *rally around the flag* jelenség hatására a járvány elején 2020 nyarára mintegy 15 százalékponttal 74 százalékra emelkedett a kormányba vetett bizalom, amely azonban 2021 tavaszára, a parlamenti választások idejére erősen erodálódott (48%) köszönhetően az adóhatóságot érintő botránynak, ami a kormány lemondását eredményezte. A választásokon meggyengült ugyan a lemondott Mark Rutte vezette VVD, de továbbra is vezető kormánypárt maradt. Az erőviszonyok átalakulása és a járványkezeléssel kapcsolatos kérdések miatt azonban Hollandia történetének leghosszabb koalíciós tárgyalása révén sikerült csak új kormányt alakítani 2022 elején, mintegy 10 hónap után. A gyengülő bizalom 2022 nyarára érte el az eddigi mélypontját: júliusban mindössze a hollandok 38 százaléka bízott a kormányában. Legutoljára az euróválság végén, 2013 őszén volt ilyen gyenge a holland kormányba vetett bizalom. A képet ugyanakkor árnyalja, hogy a kormány járványkezelésével a hollandok 59 százaléka, az orosz invázióra adott válaszával pedig 62 százaléka volt elégedett.

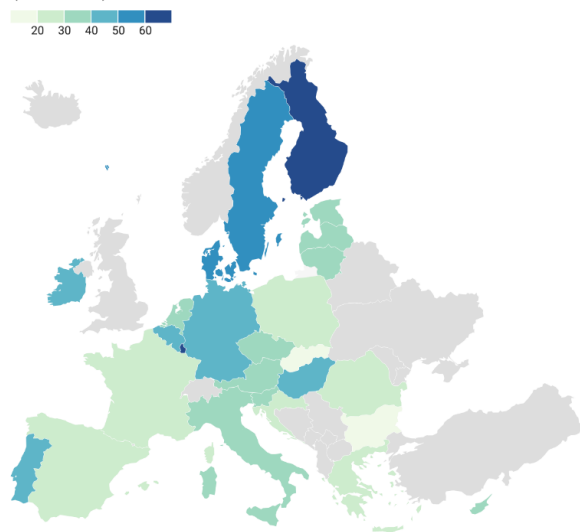
²⁷ <https://www.reuters.com/world/europe/czech-opposition-party-wins-most-major-cities-local-election-2022-09-25/>

A nemzeti kormányokba vetett bizalom változása 2019 októberére és 2022 júliusa között

Forrás: Eurobarometer • A készítéshez használt program: Datawrapper

A nemzeti kormányokba vetett bizalom 2022 júliusában (százalék)

Forrás: Eurobarometer • A készítéshez használt program: Datawrapper

Az intézményekbe vetett bizalom változása mellett egy másik fontos indikátor, hogy a 2020 eleje óta tartott választásokon hogyan szerepeltek a kormánypártok Európa-szerte. A tanulmányunk megjelenéséig az EU majdnem mindegyik tagállamában, mintegy 20 országban tartottak választásokat, amelyekből nyolc esetében váltották le a kormánypártot²⁸, öt esetben meggyengült²⁹, két alkalommal pedig még erősödött is a hatalmon lévő kormánykoalíció. A választási eredmények vizsgálatakor azt látjuk, hogy a nyolc országban, ahol leváltották a kormányt, háromban volt köze a válságokhoz, a többi esetében más belpolitikai ügyek domináltak. Tehát ha végig tekintünk ezeken az adatokon, az látszik, hogy az esetek elenyésző részében vezettek a válságok (eddig elsősorban a járvány) a kormányzó erők leváltásához. Így azok a jóslatok, melyek szerint a járványügyi korlátozások és a rossz járványkezelés Európa-szerte a kormányok bukásához fog vezetni, alaptalannak tűnnek.

²⁸ Litvánia (2020), Szlovákia (2020), Csehország (2021), Németország (2021), Bulgária (2021 és 2022), Szlovénia (2022) Olaszország (2022), Svédország (2022)

²⁹ Írország (2020), Románia (2020), Hollandia (2021), Ciprus (2021), Franciaország (2022)

A szélsőjobboldal erősödése. Van-e fasiszta veszély Európában?

Az egyre mélyülő gazdasági válság nyomán erősödik az a várakozás Európában, hogy a növekvő társadalmi elégedetlenség további jobbrtolódással, illetve a szélsőjobboldali pártok áttörésével járhat együtt. Az ezzel kapcsolatos aggodalmakat két választási eredmény is alátámasztani látszott a közelmúltban.

A szeptember közepén tartott svédországi választáson a Mérsékelt Pártból, a neonáci gyökerekkel is rendelkező, de mára elsősorban bevándorlásellenességgel operáló Svéd Demokratákból (SD), a Kereszténydemokratákból és a Liberálisokból álló jobboldali tömb együttesen 176 helyet szerzett a 349 tagú parlamentben, ezzel éppen hogy megelőzte a 173 mandátumhoz jutó balközép pártokat.³⁰ A SD ráadásul az előzetes várakozásokra rácafolva a jobboldali blokk legnagyobb pártja lett, így jelentős befolyást gyakorolhat a kormányzati döntésekre a számára fontos témákban. Az európai sajtó egy része mindezt „földcsuszamlásként” tálalta, némileg túlértékelve a Svéd Demokraták eredményét. Fontos azonban, hogy a választási eredmény nem annyira a gazdasági válság és a válságkezelés megítélése határozta meg, hanem a bevándorlás kérdése – és azzal összefüggésben – a bűnözés jelentette a kampány fő témáját, ami az SD-nek kedvezett.³¹ Ami fontos változás, hogy az a korábbi „cordon sanitaire” ami a mérsékelt és szélsőséges jobboldali pártokat elválasztotta mára eltűnt Svédországban, hiszen a Mérsékelt Párt kénytelen volt megállapodni a Svéd Demokratákkal, hogy a hatalomra juthasson. Így még a megerősödött Szociáldemokrata Párttal szemben is képesek voltak egy nagyon szűk parlamenti többséget szerezni.³²

A másik fontos választás szeptember végén zajlott Olaszországban. Itt a Giorgia Meloni vezette posztfasiszta Olaszország Fivérei (Fratelli d'Italia, Fdi) szövetségben Matteo Salvini bevándorlásellenes Lega pártjával, valamint Silvio Berlusconi volt olasz miniszterelnök Forza Italia nevű formációjával kényelmes többséggel megnyerte a választást.³³ Meloni pártja az egyértelmű győztes, hiszen az előző választásokon még csak a szavazatok négy százalékát gyűjtötte be, most azonban 26 százalékot szerzett, és ezzel domináns párttá vált a jobboldalon.³⁴ Matteo Salvini pártja ugyanakkor összeomlott, a Lega korábbi közvélemény-kutatások szerint járt már 40 százalékos támogatottság közelében is, most azonban mindössze 8,7 százalékot ért el. A korábbi háttérországának nevezhető északi régiók némelyikében csak feleannyi voksot kapott, mint Meloni pártja, vagyis az Olaszország Fivérei egyszerűen átcsábította a Lega-szavazókat. Berlusconi pártja sem erősödött meg látványosan, Dél-Olaszország pedig a baloldali populista Öt Csillag mozgalom felségterülete lett. Ez egyben azt is mutatja, hogy Meloni győzelmét nem a gazdasági válságot leginkább megsínylő választói csoportok, a „globalizáció veszteseinek” elégedetlensége okozta, hanem inkább a „gazdag” észak sikeres megszólítása és a középbal vártnál gyengébb szereplése. Összességében Olaszországban sem

³⁰ <https://resultat.val.se/val2022/slutlig/RD/rike>

³¹ <https://www.valaszonline.hu/2022/09/09/bevandorlasellenesseg-svedorszag-migracio-valasztasi-foldrajz-sved-demokratak/>

³² Bíró-Nagy András, <https://youtu.be/QU0kF7ywDUM?t=2763>

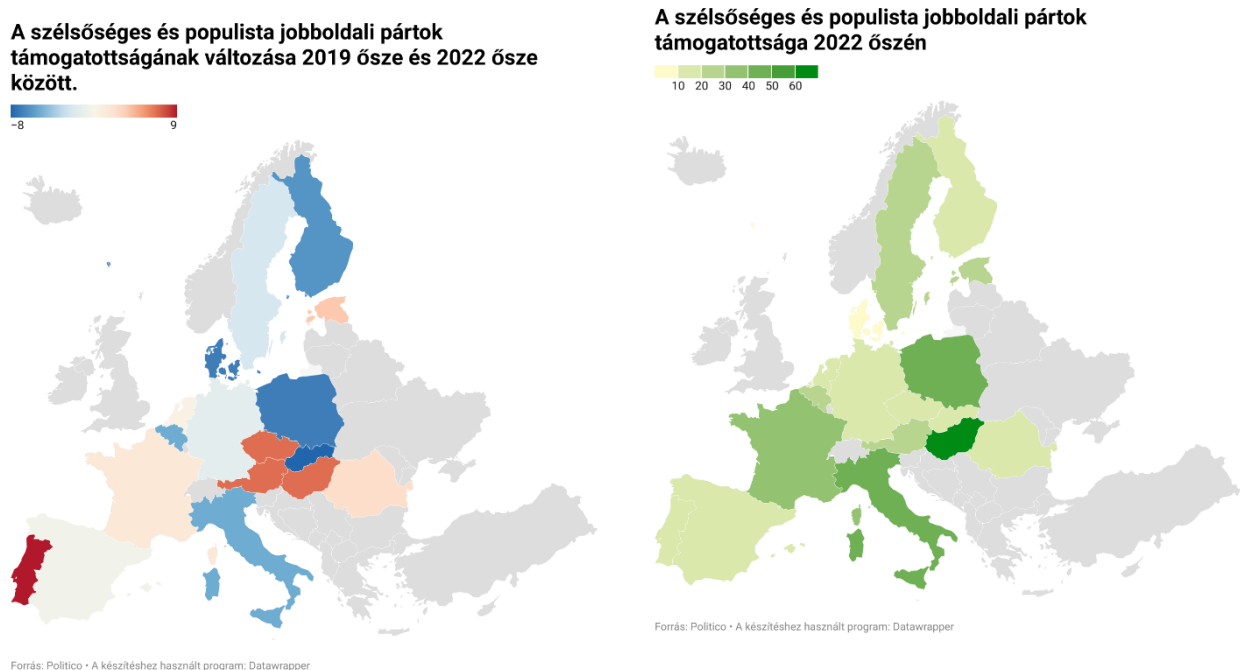
³³ <https://www.politico.eu/article/italy-election-exit-poll-far-right-giorgia-meloni-brothers-of-berlusconi-salvini-mario-draghi/>

³⁴ <https://www.politico.eu/article/italy-election-backroom-deal-giorgia-meloni-power-fdi-draghi-berlusconi-salvini/>

beszélhetünk erős jobbrtolódásról és a szélsőjobboldal áttöréséről a társadalom szintjén, sokkal inkább a baloldal bukásáról van szó, a jobboldalon pedig egy látványos átrendeződés történt az egyre inkább középre húzódó és középre beszélő Meloni javára. Az új olasz kormány várhatóan október végére alakulhat meg. Hogy mi várható tőle európai kérdésekben, azt egyelőre nem lehet megjósolni, de nem valószínű, hogy Meloni éles konfliktust akarna kiobbantani Brüsszellel akár gazdasági, akár az Oroszország elleni szankciók kérdésében.³⁵

Európa szélsőjobboldali és jobboldali populista politikusai ugyanakkor sietve gratuláltak Meloninak és pártjának. A francia Jordan Bardella, a Nemzeti Tömörülésből „az európaiak saját kezükbe veszik sorsukat” kijelentéssel gratulált a győzelemhez. A német Alternative für Deutschland (AfD) közleménye azt hangsúlyozta, hogy a svédek után az olaszok is az európai politikai változás mellett döntöttek. A spanyol VOX szerint Meloni „utat mutatott a szuverén nemzetek büszke és szabad Európája felé”. Orbán Viktor pedig ezt az alkalmat is arra használta fel, hogy bírálja az EU Oroszországgal szembeni szankcióit, mondván, hogy azok „visszafelé sültek el”, így a dühös választók megbüntetik a kormányokat Európában.

Az európai szélsőjobboldal tehát igyekszik kihasználni az olasz választások eredményét is arra, hogy saját pozícióját minél jobban felnagyítsa. Ha azonban jobban megnézzük a választási és közvélemény-kutatási adatokat, egyelőre nem egyértelmű a szélsőjobboldali előretörés.

2019 októberéhez, azaz a Covid-válságot megelőző időszakhoz képest a rendelkezésre álló adatok alapján jelentős erősödés főként Közép-Európában, és érdekes módon Portugáliában figyelhető meg. Utóbbinak a súlyát mérsékli, hogy egy 2019-ben alapított kis jobboldali populista, alapvetően bevándorlást és bűnözést tematizáló párt (Chage) erősödött meg a többi kis párt javára, a 2022 eleji választásokon 7 százalékot kapott, az utóbbi időben pedig 10 százalék körül mérték.³⁶ Ennek azonban

³⁵ <https://www.politico.eu/article/meloni-unlikely-to-pick-a-fight-with-brussels/>

³⁶ <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/portugal/>

országos szinten kevés jelentősége van, mivel Portugáliában általában két nagy baloldali párt verseng a hatalomért, a jobboldalnak pedig hagyományosan ritkán kerül a hatalom közelébe.

A cseh Szabadság és Közvetlen Demokrácia (SPD) hét százalékpontos növekedést produkált a vizsgált időszakban, a párt kiléptetné Csehországot az Európai Unióból és a NATO-ból, ellenzi az Ukrajnának szánt fegyverszállításokat, nemet mond az euróra, zero toleranciát hirdet bevándorlás-ügyben, visszahívhatóvá tenné a politikusokat, minden fontos kérdést közvetlen népszavazással döntene el. A Putyin-barát és bevándorlásellenes Osztrák Szabadság Párt (FPÖ) ugyancsak hét százalékpontot erősödött az elmúlt időszakban. Ennél kisebb erősödést mutat az magyarországi és a romániai szélsőjobb, előbbi a Mi Hazánk öt százalékpontos emelkedését és parlamentbe kerülését jelenti, utóbbi pedig a Románia és Moldova egyesítését hirdető AUR párt három százalékpontos erősödését. Kisebb, de nem szignifikáns erősödés figyelhető meg a francia szélsőjobb esetében. Németországban 2019 októbere óta nincs érdemi változás. Ugyanakkor Belgiumban, Finnországban és Szlovákiában csökkent valamelyest a szélsőjobb pártok támogatottsága. Sőt, a Lega jelentős visszaesése miatt valójában Olaszországban is csökkent az immár kormányra került szélsőjobb népszerűsége, ha 2019 őszéhez viszonyítunk.

Ha mindehhez hozzátesszük az olyan jobboldali populista pártokat, mint a lengyel Jog és Igazságosság (PiS), a Forza Italia vagy a Fidesz, akkor ennél nagyobb súlyt tulajdoníthatunk az Európai Uniót szétfeszítő politikai erőknél. Ugyanakkor azt is kell látni, hogy ezek a pártok eddig kormányon sem tudtak döntő befolyásra szert tenni az európai szinten, mivel mind egymással, mind a többi szélsőjobb párttal számos kérdésben van vitájuk. Ilyen például az Putyin-rendszerhez és az orosz-ukrán háborúhoz való viszony, amelyben ellentétes állásponton van például a PiS és a Fidesz, de nincs egység ennek vonatkozásában a leendő olasz kormánykoalícióban sem. Az Európai Parlamentben ezért sem tudott létrejönni olyan új szélsőjobb párti frakció, amely egységes volna, a szcénához tartozó pártok jelenleg az ECR és az ID frakcióban, valamint a függetlenek között foglalnak helyet, de sokszor még egy frakción belül is szétszavaznak.

Ami közös pontnak tekinthető, az a bevándorlás elutasítása. A mai szélsőjobb párti és jobboldali populista világnézet fő elemei ugyanis a nacionalizmus, a tradicionalizmus, az idegenellenesség, és az ezekre épített identitáspolitika. A szélsőjobb párti gondolkör és szereplők nemzetköziesedése révén kitért a fogalmi keretek: az etnikai származás helyett egyre inkább a kultúra és az identitás („keresztény-európai civilizáció”) kérdése került a szélsőjobb párti gondolkodás középpontjába. Ennek sok esetben a francia eredetű „Nagy Felcserélődés” (Great Replacement) elmélete áll a háttérben. Eszerint jól szervezett külső ellenségek (pl. muszlim bevándorlók) és belső ellenségek (pl. liberálisok, melegek) fenyegetik a hagyományos értékek talaján álló fehér, európai fajt és civilizációt. A narratíva sikerének egyik oka, hogy magyarázó keretként bármilyen vélt vagy valós problémára ráhúzható, így a közeljövőben akár a mélyülő gazdasági válságra is. A magát áldozati pozícióban feltüntető szélsőjobb párti érvelés fontos eleme az emberi jogi narratíva kifordítása, amely a szólásszabadság és az LGBTQ-mozgalom elutasítása terén jelenik meg leghangosabban. Előbbiben az állítólagos elnyomás ellen küzdve a szabadság bajnokaként tüntetik fel magukat, utóbbiban pedig többség állítólagos védelme érdekében követelik a kisebbségi csoportok diszkriminálását és jogainak korlátozását.

Mindezek alapján rövid távon és uniós szinten nem várható szélsőjobboldali áttörés, az egyes tagállamokban azonban a válság mélyülésével párhuzamosan nőhet az ide sorolható pártok támogatottsága, és ez hosszú távon már kockázatot jelenthet az integráció egészére is.

Európa lassú ébredése – az EU-ba vetett bizalom változása

Az elmúlt évtized válságai kapcsán számos politikus és véleményformáló az Európai Unió tehetetlenségéről, megosztottságáról és lehetséges jövőbeli széteséséről írt. A koronavírus-járvány első évében úgy tűnt, hogy az euroszeptikus erőknél van igazuk: Európa rég elfeledett belső határait a járvány terjedésére hivatkozva a tagállamok önkényesen lezárták, az uniós költségvetések elfogadását a magyar és a lengyel kormány hetekig blokkolta, majd pedig a közös uniós vakcinabeszerzés a vártnál lényegesen lassabban haladt.

Az Unió, ha lassan is, de magára talált. Az olyan innovatívnak számító politikai lépések, mint a közös vakcinabeszerzés, a kondicionalitási eljárás vagy a Helyreállítási Alap kapcsán a közös uniós szintű hitelfelvétel évekkel korábban még elképzelhetetlen lett volna. Az Ukrajna elleni orosz invázióra pedig az Európai Unió mindenkit meglepve gyorsan és egységesen reagált, több ezer szankciót vetve ki az agresszor állam tisztviselőire és olyan magánszemélyekre, akik a rezsim fenntartásában vagy az invázióban szerepet vállalnak. Mára az Unió a nyolcadik szankciós csomagot készíti elő. Az orosz invázió és a koronavírus kezelése ahelyett, hogy destabilizálta volna Európát, megnyitotta az utat a további integráció felé. A következő években a sikeres politikai innovációnak és az euróóza országainak egyre nagyobb egymásra utaltsága miatt a funkcionális integráció mélyülésére lehet számítani, a jelenlegi intézményi keretek között.³⁷

Járványkezelés – közös vakcinabeszerzés

Az Európai Unióba vetett bizalom az Eurobarometer által közölt adatokból megállapíthatóan mindig magasabb, mint a nemzeti parlamentekbe, illetve nemzeti kormányokba vetett bizalom. 2022 nyarára rekordszülésre, 15 százalékpontosra nyílt az olló: 49%-os bizalom az EU-ban, 34%-os a nemzeti kormányban. Legutoljára a 2008-2009-es gazdasági válság idején volt ilyen nagy a különbség.

2020 nyarán a koronavírus-járvány kitörése után az Európai Unióba vetett bizalom stabilan 43% maradt (2019 ősze óta nem változott).³⁸ Mivel a járványkezeléshez köthető intézkedések ebben az időszakban kizárólag a nemzeti kormányoktól jöttek, így az Unióba vetett bizalom csak az oltások engedélyeztetése után kezdett emelkedni 2020-2021 telén.³⁹

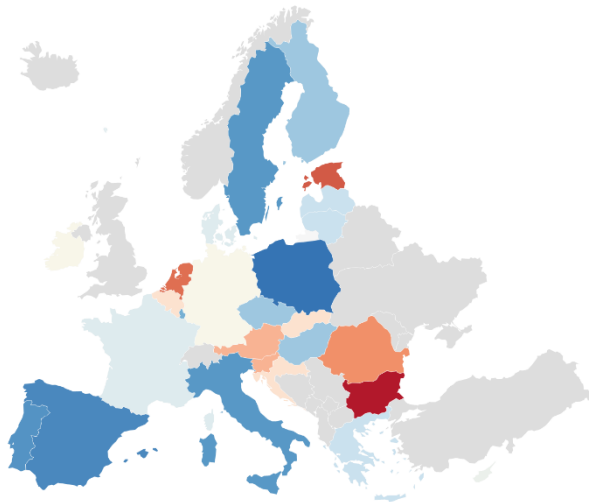
³⁷ Bíró-Nagy András: <https://youtu.be/QU0kF7ywDUM?t=1540>

³⁸ <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2262>

³⁹ <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2355>

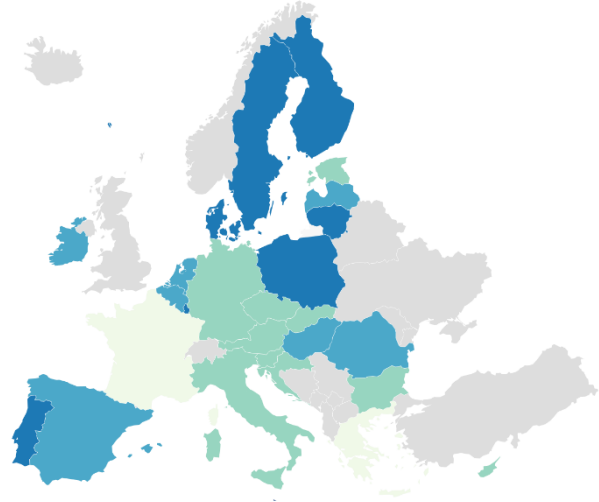
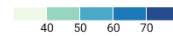
2020-2021 telén az európaiak már közel fele (49%) bízott az Európai Unióban, ami 6 százalékpontos emelkedést jelent a fél évvel korábbi állapothoz képest. 20 tagállamban nyilatkozott úgy a válaszadók többsége, hogy megbízna az Európai Unióban; ez a 2008 tavasza óta regisztrált legmagasabb érték. Egyértelműen látszik, hogy a „rally around the flag” jelenség a EU esetében bő fél éves csúszással jelentkezett, hiszen ekkor vált láthatóvá az uniós intézmények járványkezelésben játszott szerepe.⁴⁰ A magas támogatottság **2021 tavaszára** sem változott.⁴¹

Az Európai Unióba vetett bizalom változása 2019 ősze és 2022 nyara között (százalék)

Forrás: Eurobarometer - A készítéshez használt program: Datawrapper

A lakosság hány százaléka bíz az Európai Unióban (2022 nyár)

Forrás: Eurobarometer - A készítéshez használt program: Datawrapper

A harmadik hullám idején, **2021-2022 telén** kezdett némileg kopni a bizalom, de az európaiak körülbelül fele (47%) továbbra is bízott az Európai Unióban. A nemzeti kormányokba vetett bizalom szintén 2 százalékponttal csökkent ebben az időszakban (37-ről 35%-ra).⁴² Az orosz invázió követően az Európai Unióba vetett bizalom ismét visszatért a korábbi, 49 százalékos csúcsára, amihez a háborúra adott egységes és hatékony válasz egyértelműen hozzájárult.⁴³

Az orosz invázióra adott válasz és a szankciós politika megítélése

Oroszország Ukrajna elleni inváziója megerősítette az EU támogatottságát és a demokrácia védelmének fontosságát az európai közvéleményben az Európai Parlament 2022 tavaszán végzett Eurobarometer felmérése alapján. Az európaiak 59%-a a közös európai értékek, például a szabadság és a demokrácia védelmét tartja elsődlegesnek, még akkor is, ha ez hatással lenne az árakra és a megélhetési költségekre.⁴⁴ Ugyanakkor a növekvő gazdasági aggodalmak abban is tükröződnek, hogy a polgárok legfőbb politikai prioritásként első helyen a szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni

⁴⁰ Az Európai Unió összesen több mint 4,2 milliárd dózis oltóanyagot szerzett be és az európai felnőtt lakosság 86 százaléka be lett oltva a koronavírussal szemben. Forrás: Bíró Nagy András – politológus, a Policy Solutions igazgatója. <https://youtu.be/QU0kF7ywdUM?t=1540>

⁴¹ <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2532>

⁴² <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2553>

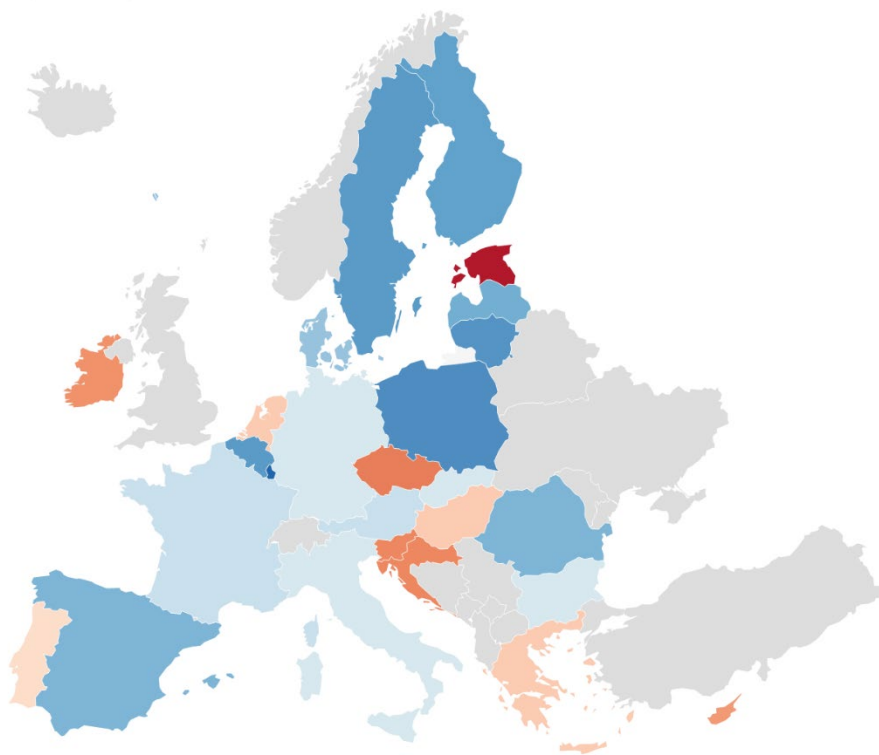
⁴³ <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2693>

⁴⁴ <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2792>

küzdelmet (38%), legfontosabb megvédendő értéként pedig a demokráciát említették (38%), ami hat pontos növekedés 2021 őszéhez képest.

Az európaiak többsége 2022 nyarán úgy látta, hogy a háború kezdete óta az EU szolidaritást tanúsított (79%), egységesen (63%) és gyorsan (58%) reagált.⁴⁵ Az Unió Ukrajna melletti egyértelmű kiállása és a rendkívüli gyorsasággal bevezetett szankcióknak hála az európaiak csaknem kétharmada (65%) jó dolognak tartotta az uniós tagságot, ami a legmagasabb érték 2007 óta, amikor ez az arány 58% volt.

Az Európai Unióba vetett bizalom változása 2022 február és 2022 július között (százalék)

Forrás: Eurobarometer • A készítéshez használt program: Datawrapper

A válaszadók széles körben támogatják az Ukrajnának nyújtott támogatást. Tízből több mint kilenc válaszadó (93%) helyesli, hogy humanitárius támogatást nyújtanak a háború által érintett embereknek. Az európaiak 88%-a helyesli, hogy az EU befogadja a háború elől menekülő embereket. 80% helyesli az Ukrajnának nyújtott pénzügyi támogatást. 66% egyetért azzal, hogy „Ukrajnának csatlakoznia kell az EU-hoz, ha készen áll”, 71% úgy véli, hogy Ukrajna az európai család része, 89% pedig együttérez az ukránokkal.⁴⁶

Az Oroszország ellen bevezetett szankciókat nyáron 78 százalék támogatta, ami egy enyhe, két százalékpontos csökkenést jelez tavaszhoz képest. Összesen 22 országban csökkent valamelyest a szankciók támogatottsága, legnagyobb arányban Görögországban és Ausztriában (-10%), valamint

⁴⁵ <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2772>

⁴⁶ <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2693>

Magyarországon (-7%). Azonban mindhárom országban a többség (60+) támogatja az uniós szankciós politikát.

Az Ukrajnának nyújtott fegyverszállításokat az uniós lakosság 68 százaléka támogatja, ami hasonlóan a szankciós politikához 2 százalékos csökkenést mutat 2022 tavaszához képest. 22 országban csökkent ennek a segélyezési formának a támogatottsága, leginkább Csehországban (-10%) és Görögországban (-9%). Magyarországon a lakosság 57 százaléka támogatja a fegyverszállításokat Ukrajnába, annak ellenére, hogy a magyar kormányzat a kommunikációjában hevesen ellenzi ezeket.

Ugyan itt is megállapíthatók különbségek egyes tagállamok között, de hat tagállam kivételével minden uniós országban a többség elégedett volt az orosz invázióra adott uniós válasszal. Külön érdekesség, hogy a legnagyobb különbség két kelet-európai ország lakossága között volt. Míg Lengyelországban a megkérdezettek 78 százaléka volt elégedett, addig Észtországban mindössze 36 százalék látta elégségesnek az Unió válaszát az orosz katonai agresszióra. Magyarország ez az arány 61 százalék volt. Az észti lakosság vélhetően erősebb támogatást várt volna el Ukrajna irányába, és több szankciót (például egy gázembargót) Oroszország ellen, hiszen az észtek 75 százaléka támogatta a fegyverszállításokat, 74 százaléka pedig a szankciókat.

A magyar adatokkal kapcsolatban azt meg kell jegyezni, hogy a kormányzat szankcióellenes és oroszbarát kommunikációja az elkövetkező hónapokban vélhetően sikeresen fogja aláásni a bizalmat az uniós tagállamok - és így Magyarország által is - megszavazott büntetőintézkedésekben és az Ukrajnának nyújtott támogatásban.

Energiakrízis kezelése

Az energiakrízist ugyan sokan az orosz-ukrán háború vagy egyenesen az Oroszország elleni nyugati szankciók következményeként kezelik, ez nem teljesen fedi a valóságot. Gazdaságtörténeti szempontból 2020 tavasza óta gyakorlatilag háborús helyzetben vannak az európai gazdaságok. Először a koronavírus járvány majd az Oroszországgal vívott gazdasági háború állította át egyfajta háborús üzemmódba a gazdaságokat.⁴⁷ A gazdasági problémák tehát nem az orosz invázióval és az arra kivetett szankciókkal indultak, hanem már sokkal korábban. A koronavírus-járvány végével az addig kifejezetten alacsony energiaárak a hirtelen megugrott kereslet miatt már 2021 második felében emelkedni kezdtek, miközben Oroszország – vélhetően már az invázióra készülve – elkezdte csökkenteni az Európa felé szállított gáz mennyiségét. Ennek köszönhetően az energiaárak már hónapokkal az orosz invázió előtt elkezdtek növekedni Európában. Az energiaárak akkor kezdtek el igazán kétségbeejtő magasságokba emelkedni, amikor Oroszország a februári inváziót követően elkezdte egyoldalúan csökkenteni és egyes országok számára teljesen felfüggeszteni a gázszállításokat, politikai haszonszerzés és Ukrajna nyugati támogatásának gyengítése érdekében.⁴⁸

A szállítások mára annyira lecsökkentek, hogy a korábbi heti 2,8 milliárd köbméter helyett mindössze 600 millió köbméter földgáz érkezik Oroszországból, így jelen pillanatban Algéria is több gázt szállít Európába, mint Oroszország.⁴⁹ Ebből világosan látszik, hogy a gázszállítások elapadása (és így a villamosenergia árának emelkedése) nem az uniós szankciók hatása. A gázra valójában nincsenek is érvényben szankciók, az olajra pedig csak az év végétől fognak életbe lépni. A gáz ára Európában tehát

⁴⁷ Zsiday Viktor, a Citadella Alap kezelője. <https://youtu.be/QU0kF7yWdUM?t=1275>

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ <https://g7.hu/vilag/20220922/osszeomlott-az-orosz-gazimport-megszunhet-putyin-zsarolasi-potencialja/>

egyértelműen az orosz kormány lépései miatt szálltak el, akik tudatosan használják fegyverként az energiát.

Az EU erre reagálva elkezdte feltölteni a tárolókat, így azok már a júniusban meghatározott 80 százalékos töltöttséget⁵⁰ augusztus 23-án elérték, és szeptember végére megközelítették a 90 százalékot. Az európai országok a tárolók korai feltöltése mellett a felhasználás csökkentésével és az import diverzifikálásával igyekeznek elkerülni a fűtési szezonban a gázhiányt, így csökkentve Oroszország zsarolási potenciálját.

Egyelőre ezek a lépések hatásosnak tűnnek, és így előreláthatólag elkerülhetők a legrosszabb forgatókönyvek, az mindenesetre biztosnak tűnik, hogy Európa számára nehéz lesz az idei és a jövő évi tél. A gázhiány kockázata csökken, viszont a rekordmagas energiaárak a vállalatokat és a lakosságot is nehéz időszak elé állítják Európa-szerte, ami a gazdaság lassulásához, vállalatok bezárásához, a munkanélküliség emelkedéséhez és megélhetési válsághoz vezet a következő hónapokban.⁵¹

Nehéz hónapok következnek

Egy egységesebb Európa és az apokaliptikus jóslatok bekövetkezésének elmaradása azonban nem jelenti azt, hogy az elkövetkező néhány hónap ne lenne kifejezetten nehéz az európai országok számára. Hiány ugyan várhatóan nem lesz élelmiszerből és energiából, de az emelkedő árak és a nem lassuló inflációs pálya Európa-szerte megélhetési válságokat vetít előre, amelyet a központi bankok mellett a kormányoknak is kezelniük kell.

A kormányok mozgástere arra, hogy kezeljék a megélhetési válságot korlátozott lesz, de itt is megfigyelhetők komoly eltérések egyes államok között. Ahol lesz lehetőség a lakosság, és különösen a legkiszolgáltatottabbak megsegítésére, ott az államok be fognak avatkozni, a lakosságnak nyújtott további állami transzferek azonban csak átmeneti megoldást jelentenek, hiszen növelik az államadósságot, és hozzájárulnak az infláció emelkedéséhez. A társadalom legalacsonyabb jövedelmű rétegeit különösen kellemetlenül fogja érinteni az infláció, de a középosztályban is megemelkedik majd az elégedetlenség aránya, ami tüntetésekhez, esetleg zavargásokhoz vezethet Európa számos nagyvárosában. Ennek a hatását a közös uniós fellépés komolyan enyhítheti, hiszen uniós szinten jelenleg is dolgoznak egyfajta „uniós rezsicsökkentésen”, ahol az energetikai vállalatok többletbevételét osztaná szét az Unió a tagországok között.

A várható nehézségek ellenére az EU aktív szerepvállalásának köszönhetően az energiaválság kezelése érdekében hozott intézkedéseket az európai közvélemény több mint 80 százaléka támogatja, sőt, júliusban a lakosság 78 százaléka nyilatkozott úgy, hogy már csökkentette az energiafelhasználását, és ezt folytatni is fogja.⁵² Ez pedig egyértelműen hozzájárul ahhoz, hogy a gazdasági nehézségek ellenére az egymás és Ukrajna irányába mutatott európai szolidaritás megmaradjon.

Ugyan a Kreml-párti propaganda állításaival ellentétben a Nyugat nem közvetlen résztvevője a háborúnak, Ukrajna támogatásának fenntartása kulcsfontosságú Európa és a Nyugat számára, hiszen Ukrajna nem kizárólag a saját fizikai és nemzeti létének fennmaradásáért harcol, hanem Európa biztonságáért és a jelenlegi, szabályokra alapuló nemzetközi rend integritásáért is.

⁵⁰ <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2022/06/27/council-adopts-regulation-gas-storage/>

⁵¹ <https://g7.hu/vallalat/20220927/nyakunkon-a-recesszio/>

⁵² <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2693>

Ukrajna veresége rendkívüli mértékben aláásná az európai kontinens biztonságát, ezért a kontinens országainak minden tőlük telhetőt meg kell tenniük Ukrajna támogatásáért, hiszen ez nemcsak erkölcsi kötelességünk, hanem biztonsági érdekünk is. Oroszország ugyanis nemcsak Ukrajna, hanem az egész nyugati szövetségi rendszer számára jelent közvetlen katonai fenyegetést. Ez pedig az Ukrajna mellett elkötelezett Európát a háború egyfajta hátszágává teszi.

Emiatt is nehezen értelmezhető a magyar kormány külpolitikája, amely továbbra is egy olyan autoriter rezsim kegyeit keresi, amely az elmúlt 15 évben már a második európai ország szuverenitását és nemzeti önrendelkezését kívánja eltörölni katonai erővel és nukleáris fegyverekkel való fenyegetéssel. Oroszország az év elején még Magyarország kiléptetését követelte a biztonságunkat garantáló szövetségi rendszerből, politikai fegyverként használja az energiát, nem mellesleg évek óta próbálja aláásni az Európai Unió egységét. A magyar külpolitika az ország presztízsének rombolásán és az esetleges orosz dicséreteken kívül látszólag semmilyen kézzelfogható eredményt nem tud felmutatni a szoros magyar-orosz kapcsolatokról. Pedig Ukrajna hősi védekezése nélkül könnyen lehet, hogy nemcsak a balti országok légterében kellene orosz vadászpilótákat elfogni a magyar légierőnek,⁵³ hanem Magyarban is.

Az Ukrajna melletti egységes kiállás, a fegyverszállítások és a meghozott szankciók pedig komolyan korlátozták Oroszország háborús képességeit, valamint mára recesszióba taszították az országot. Több mint 1000 nemzetközi vállalat hagyta el az országot, a technológiai szankciók pedig egy akár évtizedekig tartó stagnálásra ítélik az orosz gazdaság majdnem minden szektorát, az energiatermeléstől kezdve a hadiiparig. Nem véletlenül jelennek meg olyan hírek, hogy Oroszország Észak-Koreától vásárolhat fegyvereket, valamint a hadiipar számára nélkülözhetetlen chipeket mosógépekből és más háztartási gépekből próbálják meg pótolni. Oroszország a szankcióknak és a gázellátást fegyverként használó politikájának köszönhetően mára javarészt elveszítette a legnagyobb energetikai felvevőpiacát, miközben az EU – egyelőre magasabb áron, de –képes alternatív forrásból beszerezni a szükséges energiát.

Az Európát sújtó energiaválság a rövid távú negatív hatások mellett középtávon segítheti a klímaváltozással szembeni küzdelmet is. A fosszilis energiahordozók fegyverként való alkalmazása felgyorsíthatja a Európa karbonsemlegességéért és energiatfüggetlenségéért tett erőfeszítéseket, például az energiahatékonysági beruházások, az energiatakarékosság és kevesebb károsanyagot kibocsájtó energiatermelés felé való elmozdulásban. Az energiaválság mellett az Európa-szerte tapasztalt aszályok is emlékeztetik a közvéleményt és a kormányokat a klímaváltozás okozta veszélyekre, amelyek immár nem a jövő, hanem a jelen problémái is. A fűtési nehézségek és a gázhiány réme pedig ráirányíthatja, az európai közvélemény figyelmét arra a közegészségügyi és szociális problémára, hogy Európa-szerte több ezer ember hal bele az elégtelen fűtésbe minden évben.

Európa (és tágabban a Nyugat) soha nem volt még ilyen egységes, mint most. Az orosz invázióknak „köszönhetően” a NATO is újraéledt a korábbi „tetszhalott” állapotából, új értelmet adva a Szövetségnek. Két korábban semleges külpolitikát folytató ország – Svédország és Finnország – három hónappal az inváziót követően beadta csatlakozási kérelmét a NATO-hoz, így a Szövetség hamarosan 32 tagúra bővül. A két északi ország csatlakozása korábban elképzelhetetlen lett volna, és a felvételi folyamat gyorsasága Oroszországot is meglepte, ami hirtelen jelentősen kedvezőtlenebb stratégiai

⁵³ <https://www.magyarhirlap.hu/belfold/20220921-mar-hatszor-riasztottak-orosz-gepek-miatt-a-magyar-gripeneket-a-baltikumban>

helyzetben találta magát. Számunkra ezek alapján úgy tűnik, hogy nem Európa, hanem Oroszország „lőtte lábon magát”.

Az elmúlt évek és a közeljövő válságai – a koronavírus-járvány, az energiaválság, az aszály, a menekültválság, az ellátási láncok fennakadásai és az orosz-ukrán háború – ugyan komoly kihívások elé állítják, de nem fogják romba dönteni Európát, ahogy attól számos politikus és véleményformáló fél. A válságok viszont szolgálhatnak figyelmeztető jelként is, rámutatva azokra a strukturális problémákra, amelyeket kezelnie kell az európai politikának ahhoz, hogy a közeljövő fenyegetéseivel érdemben fel tudja venni a küzdelmet. A tanulság az, hogy az elmúlt évtizedek 'boldog békeidejének' legkésőbb az orosz invázióval vége szakadt, nehéz évek és évtizedek várhatnak ránk, ha nem készülünk tudatosan az előttünk álló kihívásokra.